

SPIS TREŚCI

Wstęp (Kazimierz Meredyk)	13

Spis symboli	19

CZEŚĆ I. MIKROEKONOMIA

✓ Rozdział 1. Przedmiot ekonomii (Kazimierz Meredyk)	23
1.1. Gospodarka	23
1.2. Wiedza gospodarcza	27
1.3. Teleologiczne aspekty gospodarowania	33
1.4. Klasyfikacja nauk ekonomicznych	35
Zadania sprawdzające	36
✓ Rozdział 2. Teleologiczne aspekty działalności gospodarczej (Kazimierz Meredyk)	41
2.1. Cel a ryzyko i niepewność w działalności gospodarczej	41
2.2. Transformacja zasobów w efekty gospodarcze	43
2.3. Podział produktu	50
2.4. Powiększanie produktu	51
2.5. Wartość produktu a zasoby naturalne	53
2.6. Przestrzenne różnicowanie warunków przyrodniczych jako źródło nadwyżki ekonomicznej	56
Zadania sprawdzające	59
✓ Rozdział 3. Środki działalności gospodarczej. Kapitał (Munir Al-Kaber, Kazimierz Meredyk)	65
3.1. Pojęcie zasobów gospodarczych i kapitału	65
3.2. Relacje kapitałowe i techniczne	68
3.3. Tworzenie i alokacja zasobów	70
3.4. Struktura kapitału a struktura produkcji	71
3.5. Akumulacja i odtwarzanie kapitału	73
3.6. System zasilania współczesnego przedsiębiorstwa	75
3.6.1. Zasilanie zewnętrzne i wewnętrzne	75
3.6.2. Zasilanie z funduszy <i>venture capital</i>	77
Zadania sprawdzające	85

Rozdział 4. Metody koordynacji działalności gospodarczej	
(Bogusław Plawgo)	89
4.1. Mechanizm funkcjonowania gospodarki	89
4.2. Modele funkcjonowania gospodarki narodowej	91
4.3. Kryteria oceny efektywności modeli funkcjonowania gospodarki	94
4.4. Niedoskonałości mechanizmu rynkowego (<i>market failures</i>) jako przesłanka gospodarczej ingerencji państwa	96
4.4.1. Niedoskonałość konkurencji	96
4.4.2. Efekty zewnętrzne	100
4.4.3. Dobra publiczne	102
4.4.4. Niekompletność rynków	103
4.4.5. Niepełna informacja	104
4.4.6. Bezrobocie, inflacja i brak równowagi	104
4.4.7. Redystrybucja oraz dobra społecznie pożądane i niepożądane	105
Zadania sprawdzające	106
Rozdział 5. Przedsiębiorstwo jako podmiot działalności gospodarczej	
(Bogusław Plawgo)	111
5.1. Przedsiębiorstwo i rynek jako alternatywne sposoby organizacji przedsiębiorstw gospodarczych	111
5.2. Tradycyjna koncepcja przedsiębiorstwa	114
5.3. Ekonomiczne rodzaje przedsiębiorstw	116
5.4. Specyfika funkcjonowania wielkich spółek akcyjnych	118
5.5. Specyfika małych i średnich przedsiębiorstw (MSP)	120
5.6. Kooperacja i struktury sieciowe	121
5.7. Źródła finansowania rozwoju przedsiębiorstwa	123
5.8. Podstawowe pojęcia z zakresu rachunkowości przedsiębiorstw	125
Zadania sprawdzające	127
Rozdział 6. Teoria równowagi konsumenta	
(Barbara Bakier, Ewa Gruszevska)	133
6.1. Użyteczność całkowita i krańcowa	133
6.2. Wybór i nadwyżka konsumenta	136
6.3. Optimum konsumenta i jego zmiany	139
6.4. Ścieżki ekspansji konsumenta	147
Zadania sprawdzające	151
Rozdział 7. Teoria popytu (Barbara Bakier, Ewa Gruszevska)	159
7.1. Popyt a użyteczność krańcowa. Istota popytu	159
7.2. Popyt a cena	160
7.2. Popyt a dochód	164
7.3. Pozostałe determinanty popytu	167
7.4. Charakter popytu a przychody przedsiębiorstw	169
Zadania sprawdzające	170

Rozdział 8. Pieniądz i cena (Kazimierz Meredyk)	177
8.1. Wstęp	177
8.2. Powstanie i rozwój pieniądza	178
8.3. Istota i funkcje pieniądza	180
8.4. Rodzaje pieniądza	181
8.5. Cena i rodzaje cen	184
8.6. Funkcje cen	191
8.7. System cen	192
Zadania sprawdzające	195
Rozdział 9. Bank i kredyt (Agnieszka Grzybowska)	199
9.1. Istota i funkcje banków	199
9.2. Kreacja pieniądza bankowego	201
9.3. Rynek usług bankowych	204
9.4. Pojęcie i rola kredytu	208
9.5. Kryteria podziału i rodzaje kredytów	210
Zadania sprawdzające	212
Rozdział 10. Stopa procentowa i kurs walutowy a przedsiębiorstwo (Kazimierz Meredyk, Henryk Wnorowski)	219
10.1. Wstęp	219
10.2. Znaczenie ogniw handlowych w przedsiębiorstwie	220
10.3. Systemy kursu walutowego	223
10.4. Mikroekonomiczna efektywność handlu zagranicznego	227
10.5. Graniczny kurs dewizowy (GKD)	229
10.6. Mechanizm i formy rozliczeń międzynarodowych	230
Zadania sprawdzające	234
Rozdział 11. Teoria produkcji (Kazimierz Meredyk)	237
11.1. Jednoczynnikowa funkcja produkcji	237
11.2. Dwuczynnikowa funkcja produkcji	239
11.3. Funkcja jednakowego produktu	240
11.4. Stopa wzrostu produktu	246
11.5. Relacje produktywności krańcowych jako podstawa relacji cen	247
Zadania sprawdzające	248
Rozdział 12. Efektywność i czynniki efektywności (Kazimierz Meredyk) ...	257
12.1. Pojęcie efektywności	257
12.2. Efektywność na poziomie firmy	258
12.3. Efektywność w skali społecznej	262
12.4. Czynniki wzrostu efektywności	263
Zadania sprawdzające	265

Rozdział 13. Innowacje i postęp techniczny (Kazimierz Meredyk)	271
13.1. Innowacyjność gospodarki	271
13.2. Wskaźnik ogólnej efektywności nakładów	279
13.3. Substytucyjny postęp techniczny	281
13.4. Niezależny postęp techniczny	284
Zadania sprawdzające	288
Rozdział 14. Wprowadzenie do teorii kosztów (Kazimierz Meredyk)	293
14.1. Cel działalności a koszty produkcji	293
14.2. Analiza krótkookresowa - wybór techniki a koszty	295
14.3. Analiza średniookresowa - koszty a rozmiary produkcji	299
14.4. Klasyfikacja kosztów	302
Zadania sprawdzające	303
Rozdział 15. Teoria równowagi przedsiębiorstwa (Kazimierz Meredyk) ...	309
15.1. Pojęcie optimum gospodarowania	309
15.2. Równowaga w warunkach konkurencji doskonałej	310
15.3. Problem struktury nakładów i prognozy rentowności	317
15.4. Równowaga monopolu czystego	318
15.5. Równowaga przedsiębiorstwa w warunkach dominacji celów załogi	320
Zadania sprawdzające	321

CZĘŚĆ II. MAKROEKONOMIA

Rozdział 16. Gospodarka narodowa jako podmiot (Kazimierz Meredyk)	329
16.1. Gospodarka narodowa a inne podmioty gospodarcze	329
16.2. Struktura gospodarki narodowej	330
16.3. Sprawność i dynamika gospodarki narodowej	333
Zadania sprawdzające	336
Rozdział 17. Rozwój i czynniki rozwoju gospodarczego (Ewa Gruszevska)	341
17.1. Pojęcie rozwoju gospodarczego	341
17.2. Pomiar rozwoju gospodarczego	345
17.3. Analiza rozwoju współczesnych gospodarek	349
Zadania sprawdzające	353
Rozdział 18. Struktura działowa i techniczna gospodarki narodowej i kierunki jej przemian (Kazimierz Meredyk)	357
18.1. Kierunki przemian strukturalnych	357
18.2. Kwestia działów pierwotnych i sektora surowcowego	358
18.3. Kryzys agrarny jako przejaw kryzysu strukturalnego w gospodarce	363

18.4. Tendencje rozwojowe sektora surowcowego	365
18.5. Efektywność sektora surowcowego	366
18.6. Cena zasobu naturalnego	370
Zadania sprawdzające	372

Rozdział 19. Struktura ilościowa gospodarki narodowej i rozrachunek produktu społecznego (Jerzy Grabowiecki)

19.1. PKB w gospodarce zamkniętej	380
19.1.1. Ruch okrężny płatności w gospodarce zamkniętej	380
19.1.2. PKB jako suma wydatków na dobra i usługi finalne	384
19.1.3. PKB jako suma wartości dodanej	385
19.1.4. PKB jako suma wynagrodzeń czynników wytwórczych	386
19.1.5. Przyptywy i odpływy w rachunku PKB	387
19.2. Rachunek PKB w gospodarce otwartej	388
19.2.1. Ruch okrężny płatności w gospodarce otwartej	388
19.2.2. PNB i mierniki pochodne	390
Zadania sprawdzające	393

Rozdział 20. Finanse publiczne i budżet państwa (Maciej Romatowski)

20.1. Rozmiary i struktura budżetu	399
20.2. Deficyt budżetowy i formy jego finansowania	403
20.3. Dług publiczny	407
20.4. Budżety lokalne	409
Zadania sprawdzające	410

Rozdział 21. Rynek i jego mechanizm (Henryk Wnorowski)

21.1. Pojęcie rynku	415
21.2. Mechanizm rynkowy - cena równowagi	418
21.3. Ograniczenia mechanizmu rynkowego	420
Zadania sprawdzające	426

Rozdział 22. Praca i rynek pracy (Adam Tomanek)

22.1. Komponenty rynku pracy	431
22.2. Nierównowaga na rynku pracy	438
22.3. Rodzaje bezrobocia	442
22.4. Bezrobocie w teorii neoklasyków i keynesistów	445
22.5. Bezrobocie równowagi	448
22.6. Państwo a rynek pracy	450
Zadania sprawdzające	453

Rozdział 23. Rynek kapitałowy (Munir Al-Kaber)

23.1. Kapitał w gospodarce współczesnej	459
23.2. Proces tworzenia kapitału. Akumulacja i oszczędności	461
23.3. Rynek wartości realnych	465

23.4. Rynek instrumentów pochodnych	468
23.5. Rynek pieniężno-kredytowy	470
Zadania sprawdzające	473

Rozdział 24. Rynek informacji i usług informacyjnych

(Maciej Romatowski)	477
24.1. Informacja jako kategoria ekonomiczna	477
24.2. System informacyjny	480
24.3. Rynek informacyjny	482
Zadania sprawdzające	486

Rozdział 25. Makroekonomiczna aktywność gospodarcza i cykliczne

wahania koniunkturalne (Aleksander Maksimczuk)	491
25.1. Wprowadzenie. Długookresowa aktywność gospodarcza	491
25.2. Pojęcie i charakterystyka cykli koniunkturalnych	492
25.3. Fazy cyklu koniunkturalnego	496
25.4. Różnorodność interpretacji przyczyn cykliczności	502
Zadania sprawdzające	506

Rozdział 26. Cena kapitału (Munir Al-Kaber) 509 |

26.1. Akumulacja kapitału w gospodarce współczesnej	509
26.2. Rynki kapitałowe a cena kapitału	511
26.3. Kredyt i cena kapitału jako instrument polityki gospodarczej	514
Zadania sprawdzające	516

Rozdział 27. Mechanizm ekspansji gospodarczej

(Kazimierz Meredyk)	519
27.1. Społeczne przesłanki ekspansji gospodarczej	519
27.2. Produkt narodowy i jego źródła	521
27.3. Tempo wzrostu produktu	529
27.4. Technika produkcji jako czynnik wzrostu gospodarczego	533
Zadania sprawdzające	535

Rozdział 28. Instytucjonalne aspekty rozwoju gospodarczego

(Kazimierz Meredyk)	539
28.1. Pojęcie instytucji	539
28.2. Instytucje a gospodarka	541
28.3. Ustrojowe aspekty rozwoju gospodarczego	546
28.4. Polityka a gospodarka	548
28.5. Ideologia a gospodarka	551
Zadania sprawdzające	552

Rozdział 29. Instytucje a sprawność gospodarki	
(Anna Gardocka-Jałowicz)	557
29.1. Instytucje a kapitał społeczny	557
29.2. Instytucje formalne i nieformalne a gospodarka	562
29.3. Teoria kosztów transakcyjnych a gospodarka	570
29.4. Teoria agencji a gospodarka	571
29.5. Teoria praw własności a gospodarka	572
Zadania sprawdzające	573
Rozdział 30. Konkurencyjność zewnętrzna gospodarki narodowej	
(Henryk Wnorowski)	577
30.1. Gospodarka światowa i jej istota	577
30.2. Atuty gospodarki otwartej	580
30.2.1. Wpływ handlu zagranicznego na strukturę dochodu narodowego ..	581
30.2.2. Efektywnościowa funkcja handlu zagranicznego	582
30.2.3. Handel zagraniczny a wzrost dochodu narodowego	583
30.3. Definicja i istota konkurencyjności	585
30.4. Korzyści z handlu zagranicznego w świetle teorii wymiany międzynarodowej	587
30.4.1. Przedkapitalistyczne teorie wymiany	587
30.4.2. Klasyczne teorie wymiany	589
30.4.3. Teorie neoklasyczne	591
30.4.4. Współczesne teorie wymiany	594
30.5. Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej	595
30.5.1. Pojęcie międzynarodowej integracji gospodarczej	595
30.5.2. Istota międzynarodowej integracji gospodarczej	596
30.5.3. Formy międzynarodowej integracji gospodarczej	597
30.5.4. Unia Europejska - najbardziej dojrzały przypadek regionalnej integracji gospodarczej	599
30.6. Instytucjonalizacja gospodarki światowej po II wojnie światowej	601
30.7. Proces globalizacji we współczesnej gospodarce światowej	604
Zadania sprawdzające	608
Rozdział 31. Metoda badań nauk ekonomicznych (Kazimierz Meredyk)	617
31.1. Przedmiot badań nauk ekonomicznych	617
31.2. Metoda badań ekonomii	623
31.3. Ogólne metody badania rzeczywistości	630
Zadania sprawdzające	631

ROZDZIAŁ 10

S STOPA PROCENTOWA I KURS WALUTOWY A PRZEDSIĘBIORSTWO

„Nie polegaj na swoich bogactwach
i nie mów: »Jestem samowystarczalny».”
Mądrość Syracha, 5.1

10.1. Wstęp

Celem tego rozdziału jest zdefiniowanie stopy procentowej i kursu walutowego jako kategorii ekonomicznych i określenie ich wpływu na działanie przedsiębiorstwa. Należy podkreślić, kategorii niezwykle ważnych na szczeblu mikroekonomicznym, ponieważ stanowiących, obok innych parametrów cenowych i podatków, podstawę rachunku ekonomicznego. Z uwagi na to, że ich analiza wymaga rozważań na względnie wysokim szczeblu abstrakcji, przyjmuje się następujące założenia modelowe.

Gospodarka światowa ma charakter konkurencyjny, co oznacza, że mały czy średniej wielkości kraj (taki jak Polska) znajduje się pod stałym naciskiem konkurencji zewnętrznej (to znaczy norm i cen kształtujących się na rynku światowym), natomiast sam nie posiada znaczącego wpływu na normy światowe (ceny, a w tym głównie na cenę kapitału, koszty wytwarzania, normy jakościowe produkcji).

Omawiana gospodarka narodowa jest gospodarką otwartą, co oznacza, że nie stwarza ona barier ekonomicznych (bariery celne, zakazy i nakazy) oraz instytucjonalnych i prawnych utrudniających przepływ towarów, czynników produkcji oraz kapitału. Celem polityki gospodarczej państwa jest utrzymanie zarówno wysokiej dynamiki wzrostu gospodarczego, jak i równowagi.

Analizowane przedsiębiorstwa funkcjonują w otoczeniu konkurencyjnym i prowadzą wymianę handlową z zagranicą.

10.2. Znaczenie ogniw handlowych w przedsiębiorstwie

Nawet niewielkie przedsiębiorstwo, chcąc realizować swoją funkcję celu, musi sprzedawać swoje produkty. Część przedsiębiorstw, funkcjonujących w warunkach gospodarki otwartej, prowadzi działalność handlową wychodzącą poza rynek krajowy, są to tzw. przedsiębiorstwa umiędzynarodowione albo zinternacjonalizowane. Często bowiem jest to warunek ekspansji i osiągnięcia korzyści skali (wzrostu produkcji, wzrostu sprzedaży, obniżki kosztów jednostkowych). To handel zagraniczny pozwala lepiej dzielić wyprodukowane dobra, pozwala także efektywniej produkować. Otwarcie granic rozszerza rynek, co ma bardzo korzystne skutki, między innymi wzmacnia się konkurencja, monopolisci, jak pamiętamy, produkują mniej i sprzedają drożej, rośnie także produkcja i powstają korzyści skali.

Wynika to również z ogólniejszej tendencji polegającej na rozwoju międzynarodowego podziału pracy i pogłębianiu się specjalizacji⁴³. W związku z tym, ważnym aspektem działalności przedsiębiorstwa jest analiza cen na rynku walutowym i rynku kapitałowym.

Tabela 10.1.

Kursy walut obcych w Narodowym Banku Polskim
(według ostatniej w danym roku daty ogłoszenia tabeli kursów NBP)

Kraj	Waluta	1996	1999	2000	2002*	2003**	2006
		W złotych					
Australia	100 dolarów	185,00	272,00	233,00	223,00	255,10	233,43
Japonia	100 jenów	2,43	4,10	3,65	3,46	3,23	2,67
Kanada	100 dolarów	183,00	288,00	277,00	265,00	276,14	272,87
Norwegia	100 koron	39,00	52,00	47,00	54,00	53,59	49,77
USA	100 dolarów	249,00	418,00	418,00	419,00	384,75	306,98
Szwajcaria	100 franków	215,00	262,00	255,00	278,00	285,45	248,80
Szwecja	100 koron	37,00	49,00	44,00	44,00	47,99	42,62
Wielka Brytania	100 funtów	387,00	677,00	623,00	641,00	621,83	574,57
EUGiW	100 euro	319,00	422,00	388,00	407,00	441,75	391,77

Notowania z dnia * 2002.08.09 ** 2003.07.25 *** 2006.08.03

Źródło: Rocznik Statystyczny RP 2001, GUS, Warszawa 2001, s. 480; „Rzeczpospolita” 2002, nr 186 (6263); „Rzeczpospolita” 2003, nr 173 (6553) oraz „Rzeczpospolita” 2006, nr 181(7475).

⁴³ Międzynarodowy podział pracy stanowi specyficzny przypadek przestrzennego podziału pracy.

Oczywiście, również polska gospodarka jest otwarta. Poza towarami napływa do nas coraz więcej kapitału zagranicznego w postaci zarówno zagranicznych inwestycji bezpośrednich, jak i inwestycji pośrednich (portfelowych), które mają charakter finansowy i nie oznaczają przejmowania kontroli nad krajowymi przedsiębiorstwami. Wszystko to sprawia, iż współcześnie, podstawowym parametrem cenowym rynku walutowego jest kurs walutowy (dewizowy) - w praktyce kursy kilku podstawowych walut obcych pełniących funkcje dewizowe. Podobnie jak w przypadku wszystkich innych cen, poziom kursu dewizowego jest funkcją lokalnego i chwilowego układu popytu i podaży na określoną walutę (w określonym kantorze i określonym czasie).

Kurs walutowy (dewizowy) jest to cena waluty światowej (dewizy) wyrażona w walucie krajowej, czyli liczba jednostek jednej waluty płaconych za jednostkę innej waluty.

Odwrotnością tego kursu jest oczywiście kurs waluty krajowej wyrażonej w dewizach (na przykład kurs złotego w USD).

Jeśli kursy dewiz albo, co na to samo wychodzi, kurs waluty krajowej są w określonym czasie wypadkową układu popytu i podaży, to ich poziom zależy ostatecznie od czynników kształtujących popyt i podaż danej waluty. A tu mechanizm ekonomiczny komplikuje się, ponieważ czynników tych jest znaczna ilość.

Mówiąc najogólniej, kurs walutowy zależy od relacji popytu na daną walutę do podaży tej waluty. Podobnie jak w przypadku innych towarów, do konfrontacji popytu i podaży dochodzi na rynku. W tym przypadku jest to rynek walutowy, przez który rozumiemy system współzależnych transakcji kupna i sprzedaży waluty krajowej za waluty obce.

Głównym czynnikiem decydującym o poziomie kursu walutowego jest oczywiście realna siła nabywcza waluty, a w długim okresie tendencja tej siły nabywczej na tle innych walut. Zależy ona, jak wiadomo, od średniego poziomu cen i kosztów w danej gospodarce. Inne czynniki to: oczekiwania inflacyjne w kraju i za granicą, stan i tendencje zmian koniunktury gospodarczej, polityka gospodarcza i zaufanie do niej, ogólny poziom nastrojów społecznych, bilans obrotów kapitałowych z zagranicą⁴⁴.

Systematyczny, względnie wysoki wzrost kosztów i cen w określonym kraju, wsparty (co nie daj Boże) spadkiem zaufania do stabilności jego gospodarki, oznacza w pierwszym rzędzie spadek siły nabywczej jego waluty, czyli jej de-

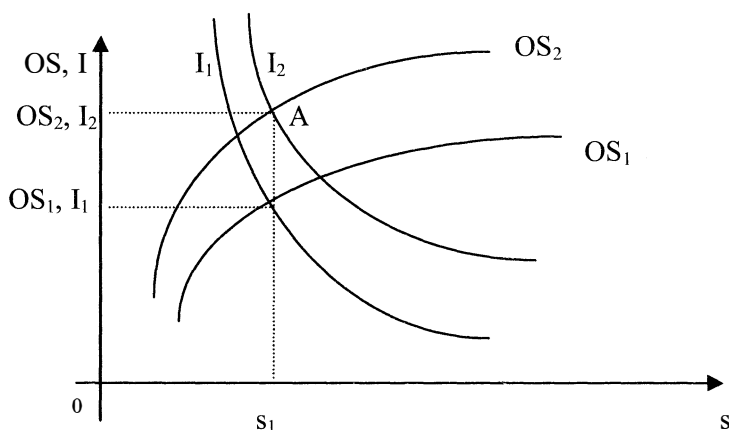
⁴⁴ Obroty kapitałowe z zagranicą stanowią, obok obrotów bieżących, część bilansu płatniczego kraju.

precjację. Zazwyczaj, jeśli utrata wartości jest względnie wysoka, wywołuje to również spadek jej kursu oficjalnego, czyli dewaluację.

W warunkach gospodarki otwartej, gdzie z natury rzeczy istnieje doskonała mobilność czynników produkcji w skali międzynarodowej, w tym pełna swoboda przenoszenia kapitału, ten ostatni czynnik, uruchamiany przez globalne procesy gospodarcze, odgrywa na rynku walutowym pierwszorzędą rolę⁴⁵. Trwała nierównowaga w bilansie obrotów kapitałowych, a przede wszystkim gwałtowne zmiany w strumieniach przepływów kapitałowych, destabilizują bowiem gospodarkę i obniżają jej długookresową efektywność.

Rys. 10.1.

Stopa procentowa a równowaga gospodarcza

To właśnie mobilność kapitału sprawia, że w gospodarce otwartej kluczową rolę odgrywa stopa procentowa. Staje się ona bardzo istotnym czynnikiem rynku kapitałowego, pełni po prostu funkcję ceny kapitału. To od jej wysokości, na tle stóp procentowych w innych krajach, zależą rozmiary, tempo i kierunki przepływu kapitału. Strumienie nadwyżek kapitałowych będą bowiem kierowały się na te rynki, które, pomijając kwestie stabilności i zaufania do danej gospodarki, oferują najwyższe oprocentowanie depozytów.

⁴⁵ Pełna swoboda wyboru waluty transakcyjnej oraz miejsca i formy lokaty kapitału jest równoznaczna z pełną wymienialnością waluty krajowej. Jest to jednak tylko sytuacja modelowa, w rzeczywistości bowiem zawsze istnieją pewne ograniczenia w odniesieniu do rynku kapitałowego.

Wynika z tego, że jeśli gospodarka otwarta ma być jednocześnie gospodarką względną stabilną, to poziom stop procentowych ukształtowanych na jej rynku kapitałowym nie powinien znacznie odbiegać od stop procentowych na innych rynkach światowych. W przeciwnym wypadku ma miejsce albo nadwyżka inwestycji nad oszczędnościami ($I_2 > OS_1$, por. punkt A, rys. 10.1.) i zagrożenie wzrostem inflacji oraz nierównowagą bilansu płatniczego, albo nadwyżka oszczędności nad inwestycjami ($OS_2 > I_1$).

Bowiem drugim, ważnym czynnikiem określającym relację obu tych wielkości jest przewidywany przez przedsiębiorców poziom efektywności inwestycji. Ergo, obie sytuacje oznaczają nierównowagę. Istotną rolę stabilizacyjną odgrywa tu oczywiście polityka gospodarcza, w tym głównie polityka fiskalna, pieniężna i kursowa⁴⁶.

10.3. Systemy kursu walutowego

O reakcji kursu walutowego na zmiany popytu na walutę krajową i jej podaży decyduje system kursu walutowego, czyli sposób jego ustalania. W praktyce w różnych krajach istnieje wiele różnych systemów kursowych, w tym miejscu ograniczymy się do omówienia przypadków skrajnych: systemu **kursu całkowicie płynnego** i systemu **kursu całkowicie stałego**. Rzeczywiste systemy kursowe są zwykle odmianami tych krańcowych rozwiązań. O poziomie kursu płynnego decydują popyt na walutę i jej podaż. Natomiast stały kurs waluty krajowej ustala państwo, które zobowiązuje się do jego obrony.

Zacniemy od analizy kursu płynnego. Zobaczmy, co stanie się, gdy na rynku walutowym np. wzrośnie popyt na polską walutę. Efektem jest oczywiście presja na wzrost kursu złotego i tak się rzeczywiście stanie, jeśli kurs walutowy kształtuje się swobodnie pod wpływem działania sił rynkowych. Odwrotne zmiany nastąpią wówczas, gdy popyt na polskie towary się zmniejszy, tym samym polska waluta będzie mniej pożądana, a jej kurs się obniży.

Kiedy o zmianach kursu, który jest płynny, decyduje wyłącznie rynek, przywrócenie równowagi wymaga odpowiedniej zmiany kursu. Jeżeli jednak kurs waluty jest stały, to nadwyżka zapotrzebowania na ofertę na rynku walutowym nie doprowadzi do zmiany kursu złotego. Załóżmy, że w wyniku wzrostu zainteresowania zagranicy polskimi towarami, popyt na naszą walutę rośnie. Na rynku walutowym powstaje nadwyżka popytu na złote i staje się ona tym samym przyczyną presji na wzrost kursu złotego. Otóż broniąc kursu krajowego pieniądza, państwo, a dokładniej działający w jego imieniu bank centralny, dostarczy na ry-

⁴⁶ Polityka pieniężna i fiskalna może mieć charakter ekspansywny lub restrykcyjny; polityka kursowa może być polityką kursu stałego lub płynnego.

nek brakującą ilość złotych i zaspokoi zwiększony popyt. Aby zaspokoić zwiększony popyt na złote, bank sprzedaje je za waluty zagraniczne. W ten sposób, w wyniku wzrostu popytu na złote, zwiększa się nie tylko podaż pieniądza w Polsce, lecz także polskie **rezerwy dewizowe**. Okazuje się zatem, że w systemie stałego kursu walutowego nadwyżka popytu na walutę krajową nie powoduje wzrostu jej kursu. Przywrócenie równowagi na rynku walutowym następuje w wyniku interwencji banku centralnego, której skutkiem jest zwiększenie się krajowej podaży pieniądza i rezerw dewizowych kraju.

Odwrotny proces zachodzi wtedy, kiedy zagraniczny popyt na polskie towary maleje. Na rynku walutowym powstaje nadwyżka podaży złotych. Pojawia się presja na obniżkę kursu waluty krajowej, czyli na zmniejszenie jej wartości w stosunku do walut zagranicznych. Odbudowanie równowagi wymagałoby obniżenia kursu, państwo jednak zobowiązało się do obrony kursu złotego. Bank centralny podejmuje zatem interwencję na rynku walutowym w celu podtrzymania kursu. Skupuje nadwyżkę złotych, dostarczając w zamian odpowiednie ilości walut obcych. W efekcie zmniejszają się: krajowa podaż pieniądza oraz rezerwy dewizowe kraju. Równowaga na rynku walutowym zostaje przywrócona przy nie zmienionym poziomie kursu walutowego.

Wprowadzimy teraz cztery nowe terminy, które oznaczają zmiany kursu walutowego. W przypadku płynnego kursu walutowego mamy do czynienia z dwoma rodzajami zmian kursu: **aprecjacja i deprecjacja**.

Aprecjacja waluty krajowej oznacza - spowodowane działaniem rynku walutowego - zwiększenie się jej międzynarodowej wartości (siły nabywczej) w stosunku do innych walut. Natomiast **deprecjacja** to zmniejszenie się międzynarodowej wartości waluty krajowej.

Zmiany poziomu kursu walutowego mogą także następować w przypadku systemu kursu stałego. Mogą to być wówczas **dewaluacja** lub **rewaluacja**.

Dewaluacja oznacza dokonane przez państwo - w trybie administracyjnym - jednorazowe, często znaczne, zmniejszenie międzynarodowej wartości waluty. Natomiast **rewaluacja** to dokonane przez państwo jednorazowe zwiększenie międzynarodowej wartości waluty krajowej. Aprecjacje i deprecjacje - z jednej strony - oraz rewaluację i dewaluację - z drugiej - różni zatem sposób, w jaki dochodzi do zmiany kursu walutowego. Pierwsza para pojęć jest związana z systemem kursu płynnego, a druga z systemem kursu stałego. Jeżeli jednak za kryterium podziału przyjąć ekonomiczny sens i skutki zmian kursu, to do jednej kategorii należałoby zaliczyć aprecjacje i rewaluację (oznaczają one zwiększenie międzynarodowej wartości waluty krajowej), do drugiej zaś - deprecjacje i dewaluację (oznaczające zmniejszenie międzynarodowej siły nabywczej waluty krajowej).

W Polsce od początku okresu transformacji gospodarki, tj. od 1 stycznia 1990 r. (a także i wcześniej) obowiązywał system kursów urzędowych, z podziałem

kompetencji w tej dziedzinie między Radę Ministrów, która ustalała ogólne zasady kształtowania kursów walutowych, i prezesa Narodowego Banku Polskiego, który, opierając się na tych zasadach, ustalał i publikował szczegółowe tabele kursów walut. Praktyka ustalania zasad i szczegółowych kursów zmieniała się na przestrzeni kilku lat okresu transformacji.

Na początku ustalono kurs złotego w stosunku do dolara USA jako jednej waluty referencyjnej na stałym poziomie, utrzymywanym przez kilkanaście miesięcy (do połowy maja 1991 r.) w roli „kotwicy antyinflacyjnej” (IUSD=9500zł). W tych warunkach kursy złotego, w stosunku do innych walut wymiennalnych, zmieniały się wraz ze zmianami kursu dolara USA w stosunku do tych walut na rynkach międzynarodowych, co oznacza, że złoty „pływał razem z dolarem”.

W maju 1991 r. dokonano jednorazowej skokowej dewaluacji złotego, gdyż kurs stały z 1 stycznia 1990 r., na skutek wysokiej inflacji, stał się dla złotego nadwartościowy, co groziło wyczerpaniem rezerw dewizowych przy dość liberalnych zasadach wymiany złotego. Równocześnie wprowadzono w miejsce dolara USA, w roli waluty referencyjnej, koszyk 5 walut jako podstawę ustalania kursu złotego (dolar USA - 45%, marka niemiecka - 35%, funt brytyjski - 10% i frank francuski i szwajcarski po 5%). Proporcje poszczególnych walut w koszyku odzwierciedlały udział tych walut w płatnościach zagranicznych. Od 1 stycznia 1999 r. koszyk składa się z dwóch walut: USD - 45%, euro - 55%. Jest to konsekwencja utworzenia unii walutowej. Euro zastąpiło główne waluty państw Wspólnoty. Według koszyka walut ustalany jest kurs centralny.

Od sierpnia 1991 r. zaprzestano praktykowania dewaluacji złotego (dla uwzględnienia spadającej jego siły nabywczej w następstwie inflacji) w trybie jednorazowych, skokowych zmian kursów i zastosowano metodę „pełzającej” dewaluacji. Początkowo tempo dewaluacji ustalono na 1,8% miesięcznie. Mając na uwadze fakt, iż mechanizm pełzającej dewaluacji przyczynia się do wzrostu inflacji, Rada Polityki Pieniężnej stosunkowo często obniżała stopę miesięcznej dewaluacji kursu centralnego (w 1998 r. miały miejsce trzy obniżki, w sumie o 0,5%, z 1% przed 26 lutego do 0,5% po 10 września), od marca 1999 r. tempo to wynosi 0,3% miesięcznie. Dewaluacja ta odbywa się w drodze codziennych korekt kursów złotego w stosunku do koszyka i do poszczególnych walut, opierając się na notowaniach ich kursów wzajemnych na giełdzie we Frankfurcie nad ~~Me~~nam.

Na podstawie tak ustalonych kursów urzędowych, NBP kwotował dla rozliczeń międzybankowych i dla rozliczeń banków dewizowych z klientami kursy, które mogły odchyłać się od urzędowych w granicach 2% w górę lub w dół. NBP był zobowiązany skupować od banków dewizowych każdą ilość oferowanych walut, bądź sprzedawać im waluty na zaspokojenie żądań klientów, stosując kwotowane przez siebie kursy.

Od ostatniego kwartału 1994 r. i później, w początkach 1995 r. zaobserwowano bardzo silne tempo wzrostu rezerw zagranicznych, powodujące - zdaniem NBP - nadmierną podaż pieniądza krajowego w wyniku operacji wymiennych i zagrożenie nasileniem inflacji. Narodowy Bank Polski postanowił hamować wzrost rezerw drogą modyfikacji polityki kursowej. 16 maja 1995 r. wprowadzony został nowy system kursowy. System ten opierał się na następujących głównych zasadach:

- kurs centralny NBP spełnia w nowym systemie rolę referencyjną dla wyznaczania dopuszczalnego przedziału fluktuacji kursu rynkowego w wysokości +/- 7%, wewnątrz którego NBP zobowiązuje się go utrzymać. Kurs parytetowy podlega dewaluacji pełzającej;
- kursy walut obcych, stosowane przez banki komercyjne w obrocie wzajemnym oraz wobec klientów mogą kształtować się swobodnie, jako efekt gry rynkowej na międzybankowym rynku dewizowym;
- NBP może wpływać na kursy walut obcych pośrednio, poprzez interwencje na rynku dewizowym, gwarantując jednocześnie utrzymywanie się kursu w ramach przyjętego szerszego przedziału odchyień;
- rolę oficjalnego kursu średniego, stosowanego przez banki i inne podmioty gospodarcze do celów rozrachunkowych, spełniał kurs „fixingowy”⁴⁷.

Wspomniany wyżej kurs fixingowy był ustalany przez NBP pod koniec każdego dnia operacyjnego na podstawie zgłoszeń banków dewizowych, proponujących bankowi centralnemu sprzedaż lub zgłaszających chęć zakupu obcych walut i dewiz, przy określeniu ich ilości i proponowanego kursu. Na podstawie tych zgłoszeń NBP ustalał („fiksował” - stąd „fixing”) kursy, które pozwalały na zbilansowanie możliwie największych kwot zakupu i sprzedaży walut i dewiz w transakcjach z bankami dewizowymi. Główną funkcją fixingu jest to, że w warunkach ograniczonego zakresu zewnętrznej wymienialności złotego stwarza on wielu bankom możliwość pozbycia się nadmiaru walut lub uzupełnienia ich niedostatku. Gdy w wyniku napływu albo odpływu kapitału zagranicznego na krajowym rynku walutowym pojawia się stan nierównowagi, to nie ma innej możliwości wyrównania pozycji walutowej banku niż przez bezpośrednie transakcje z NBP.

Ewolucja polityki kursowej Narodowego Banku Polskiego, najsilniej zaznaczona w 1995 r., nie zmienia faktu, że mamy do czynienia nadal z systemem urzędowych kursów walutowych, chociaż system ten został znacznie uelastyczniony w porównaniu z jego początkowymi formami. Jednak fakt, że nadal mieliśmy ustalanie kursu zwanego centralnym (niekiedy parytetowym) w stosunku do koszyka 2 walut, i że bank centralny zobowiązuje się interweniować dla utrzymania kursów międzybankowych (zwanymi „rynkowymi”) w ustalonym przedziale odchyień, nie pozwalała na

⁴⁷ Polskie banki w drodze do Unii Europejskiej, (red.) W.L. Jaworski, Poltext, Warszawa 1997, s. 41-42.

zwać tego systemu „płynnym”. Nie jest to także system rynkowych kursów stałych, gdyż kurs centralny nie wynika tutaj z międzynarodowych ustaleń, a z wewnętrznej decyzji polskich władz monetarnych, które dosyć swobodnie ustalają wskaźnik „pełzającej dewaluacji” złotego. Mimo to mechanizm interwencji banku centralnego przypomina nieco system kursów stałych, z tym jednak, że interwencje te są ograniczone do krajowego rynku walutowego; co oczywiście bardzo upraszcza całość tych operacji.

Kurs fixingowy ustalany był na codziennych sesjach, w których uczestniczyło 15 banków komercyjnych i NBP. Na tych spotkaniach banki komercyjne przedstawiały NBP oferty kupna-sprzedaży walut. Na ich podstawie bank centralny ustalał kurs fixingu, zawarty wewnątrz widełek tworzonych przez oferty sprzedaży i zakupu dewiz. Kurs transakcji międzybankowych musiał oscylować wokół fixingu. Żaden bank nie kupi dolarów po cenie wyższej niż kwotowana na sesjach fixingowych. Podobnie nie sprzedaje po kursie gorszym, niż mógłby uzyskać w transakcjach z NBP.

Dnia 7 czerwca 1999 r. Rada Polityki Pieniężnej zrezygnowała z techniki fixingu. Oznacza to, że od strony formalnej ograniczono możliwość interwencji banku centralnego w kształtowanie kursu złotego. Od strony praktycznej możliwości te są w dalszym ciągu duże, NBP poprzez interwencje walutowe może znacząco wpływać na kurs złotego. Likwidacja fixingu zwiększyła rolę rynku międzybankowego w kształtowaniu kursu, podnosząc jednocześnie prawdopodobieństwo silnych wahań złotego.

Dnia 11 kwietnia 2000 r. Rada Ministrów w porozumieniu z Radą Polityki Pieniężnej podjęła decyzję o wprowadzeniu w Polsce systemu płynnego kursu walutowego. Na mocy tej decyzji, 12 kwietnia 2000 r. kurs złotego został uwolniony. Była to najważniejsza decyzja w systemie kursowym od czasu wprowadzenia wewnętrznej wymiennalności złotego w styczniu 1990 r., zakończyła ona dziesięcioletni okres stopniowego znoszenia ograniczeń w kształtowaniu się kursu złotego i przybliżania go do systemu rynkowego, co faktycznie stało się tego dnia.

10.4. Mikroekonomiczna efektywność handlu zagranicznego

Celem działalności handlowej (dystrybucyjnej) przedsiębiorstwa jest osiągnięcie marży, czyli różnicy między ceną zakupu towaru a ceną jego sprzedaży. W marży muszą znaleźć pokrycie bieżące wydatki przedsiębiorstwa (koszty płac, usług obcych, czynsze, cła, podatki) oraz nadwyżka czysta (zysk). Bez tego ostatniego niemożliwa jest wszakże ekspansja gospodarcza. Podstawą kalkulacji handlowej są więc ceny zakupu i ceny sprzedaży określonych towarów. Oprócz typowych zmiennych kalkulacyjnych, wyniki działalności gospodarczej przedsiębiorstwa, prowadzącego wymianę handlową z zagranicą, zależą jednak od dodatkowych zmiennych. Po pierwsze, obok cen i kosztów krajowych, są to ceny i koszty zagraniczne. Po drugie, jest nią właśnie kurs walutowy. Cena dewiz

jest skądinąd typową ceną, jednakże jej wyjątkową wrażliwość na czynniki przypadkowe i zewnętrzne obniża wyraźnie stabilność warunków gospodarowania i przewidywalność programowania. To samo zastrzeżenie dotyczy cen i kosztów. W sumie kooperacja i handel zagraniczny zwiększają kalkulacyjnie rentowność działalności gospodarczej, ale jednocześnie zwiększają niepewność i stopień ryzyka tej działalności.

Funkcja importera polega na sprowadzaniu towarów z zagranicy i sprzedaży ich na rynku krajowym. Importer, uwzględniając kurs walutowy, realizuje więc różnicę cen między rynkiem zagranicznym a krajowym. Opłacalność transakcji importowej zależy więc od trzech parametrów cenowych: ceny zakupu towaru, ceny sprzedaży oraz kursu walutowego⁴⁸.

Importer maksymalizuje więc indywidualny kurs wynikowy z określonej transakcji. Ponieważ w danym czasie relacje cen krajowych i zagranicznych na rynkach poszczególnych towarów różnią się między sobą, czyli różne są poziomy potencjalnych kursów wynikowych na poszczególnych rynkach, importer musi uprzednio dokonać wyboru przedmiotu handlu. Program działań importera składa się więc z dwóch „kroków”: wyboru optymalnej struktury towarowej (i geograficznej) handlu oraz optymalizacji sposobu realizacji danej transakcji.

Relacja ceny krajowej określonego towaru (w PLN) do jego ceny zagranicznej (np. w USD) nosi nazwę indywidualnego kursu wynikowego (w imporcie - IKW_{imp} lub w eksporcie - IKW_{exp}).

Działalność eksportowa polega na sprzedaży za granicą towarów krajowych. Uzyskane z tej transakcji środki dewizowe wymieniane są z powrotem na walutę krajową. Eksporter dokonuje więc takiego wyboru struktury towarowej (i geograficznej) działań, która prowadzi do minimalizacji indywidualnego kursu wynikowego. Oczywiście jest, że owe „wybory”, z uwagi na ciągłość zmian cen i kosztów, również są procesem, a nie aktem jednorazowym.

W aspekcie mikroekonomicznym, funkcje importerów i eksporterów są jednakowo ważne; w obu wypadkach chodzi bowiem o maksymalizację nadwyżki pieniężnej. Podobnie w aspekcie makroekonomicznym: import towarów zagranicznych wzbogaca ofertę rynkową dóbr i usług, stymuluje rozwój nowych dóbr i technologii, obniża koszty wytwarzania dóbr krajowych. Eksport dostarcza dewiz

⁴⁸ Przyjmuje się więc, że na „wejściu” importer nabywa za walutę krajową dewizy potrzebne do zakupu towaru za granicą. Na „wyjściu”, czyli po sprzedaży towaru w kraju, otrzymuje z powrotem walutę krajową.

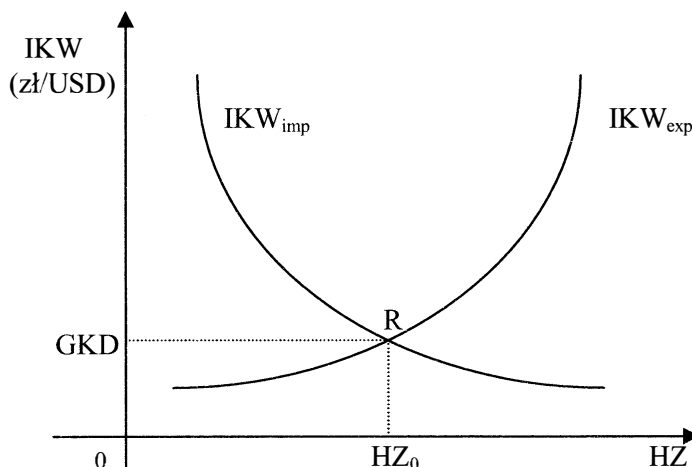
na zakup dóbr zagranicznych oraz podnosi efektywność gospodarki narodowej z tytułu korzyści skali⁴⁹.

10.5. Graniczny kurs dewizowy (GKD)

Kurs dewizowy jest z jednej strony zmienną rachunku ekonomicznego w handlu zagranicznym, z drugiej strony wypadkową działań gospodarki narodowej na jej styku z zagranicą. Wszakże tendencje zmian kursu walutowego zależą głównie od popytu i podaży waluty krajowej. A popyt i podaż tej waluty określone są z kolei przez ceny i koszty krajowych wyrobów.

Rys. 10.2.

Rozmiary handlu zagranicznego a indywidualny kurs wynikowy

Gdyby założyć, iż ceny i koszty w dwu gospodarkach prowadzących wymianę handlową w badanym okresie są stałe i że wymiana ta dotyczy jedynie dwóch towarów, to *ceteris paribus*⁵⁰, kurs walutowy zostanie jednoznacznie określony (por. rys. 10.2.). Indywidualny kurs wynikowy towaru eksportowanego (IKW_{exp}) jest bowiem, przy pozostałych niezmiennych, rosnącą funkcją rozmiarów tego eksportu. Natomiast indywidualny kurs wynikowy towaru importowanego (IKW_{imp}) stanowi malejącą funkcję tego importu. Przy rozmiarach eksportu równoważących import (HZ_0) krzywa indywidualnych kursów wynikowych w

⁴⁹ Przy wzroście skali produkcji na poziomie przedsiębiorstwa koszty jednostkowe są na ogół niższe.

⁵⁰ Na przykład, przyjmując niezmiennosc czynników psychologicznych (społecznych nastrojów).

eksportcie przecina się z krzywą indywidualnych kursów wynikowych w imporcie, wyznaczając tak zwany graniczny kurs dewizowy (GKD), czyli kurs równowagi w handlu zagranicznym (punkt R).

Ostatecznie o tendencji zmian kursu walutowego rozstrzygają efekty działalności gospodarczej osiągane na tle ponoszonych nakładów, czyli ekonomiczna efektywność. Jeśli efektywność w danej gospodarce, mierzona na przykład wydajnością pracy, trwale przewyższa efektywność osiąganą przez gospodarki konkurencyjne, to siła nabywcza jej waluty będzie również podnosiła się stosunkowo szybko, a kurs tej waluty ulegnie wzmocnieniu. Tendencje kursu walutowego stanowią więc wypadkową zmian względnego poziomu efektywności gospodarowania.

Cena dewiz, przy której w warunkach określonych cen innych towarów wartość importu równa się wartości eksportu, czyli przy której popyt na walutę zagraniczną równy jest jej podaży, nosi nazwę granicznego kursu dewiz.

Podobnie jak w przypadku cen innych towarów, GKD jest parametrem lokalnym i incydentalnym. Określają go więc nie tylko tak zwane czynniki fundamentalne, generowane przez gospodarkę, ale również czynniki pozagospodarcze, takie jak na przykład stan nastrojów społecznych czy przewidywania zmian koniunktury.

10.6. Mechanizm i formy rozliczeń międzynarodowych

Przepływ towarów w skali międzynarodowej powoduje powstawanie należności ze strony eksportera i zobowiązań ze strony importera, które wymagają rozliczenia. Rozliczenia międzynarodowe polegają na regulowaniu, powstałych między podmiotami znajdującymi się w różnych krajach, należności i zobowiązań pieniężnych z tytułu: obrotu handlowego, usługowego, kapitałowego i świadczeń jednostronnych (nieodpłatnych)⁵¹. Problem, jaki pojawia się w tym miejscu, wynika z konieczności wymiany walut, gdyż strony dokonujące transakcji posługują się różnym pieniądzem funkcjonującym w obrębie ich gospodarek narodowych.

Dlatego pieniądź gotówkowy w płatnościach zagranicznych pojawia się bardzo rzadko, w zasadzie mamy z nim do czynienia tylko przy podróżach zagranicznych i czasami przesyłkach prywatnych. Jest to jednocześnie najmniej korzystna forma rozliczeń pieniężnych, ponieważ pieniądź musi być fizycznie prze-

⁵¹ Międzynarodowe stosunki gospodarcze, (red.) A. Budnikowski, E. Ka-wecka-Wyrzykowska, PWE, Warszawa 1996, s. 145.

wieziony z kraju do kraju, co jest związane z kosztem i ryzykiem. Z drugiej strony prawo większości krajów zabrania przewożenia przez granicę większych kwot gotówki.

Podstawowym sposobem dokonywania płatności międzynarodowych jest więc dewizowa forma rozliczeń międzynarodowych. Jest ona stosowana w krajach posiadających waluty wymienne. Dewizy są to zagraniczne należności pieniężne możliwe do zrealizowania natychmiast lub w krótkim terminie, które ze względu na swoją formę mogą być użyte jako środek płatniczy w obrocie międzynarodowym. Dłużnik przesyła wierzycielowi dewizę, która w kraju wierzyciela stanowi tytuł do otrzymania pieniądza krajowego. W ten sposób, za pośrednictwem obrotu dewizowego, należności eksporterów każdego kraju zapłacone zostają przez importerów tegoż kraju w pieniądzu krajowym, bez potrzeby fizycznego transportu pieniądza gotówkowego za granicę.

Płatności w dewizach dokonywane które gromadzą dewizy i współpracują z bankami zagranicznymi. Jeśli np. importer polski ma do zapłacenia 1000 franków francuskiemu eksporterowi, to może udać się do banku polskiego, który ma należności we frankach na rachunku bieżącym w jakimś banku francuskim i odkupić od niego za polskie złote prawo do części tych należności (do 1000 franków), a następnie przekazać je francuskiemu eksporterowi. Eksporter ten zrealizuje przypadającą mu należność w banku francuskim we frankach.

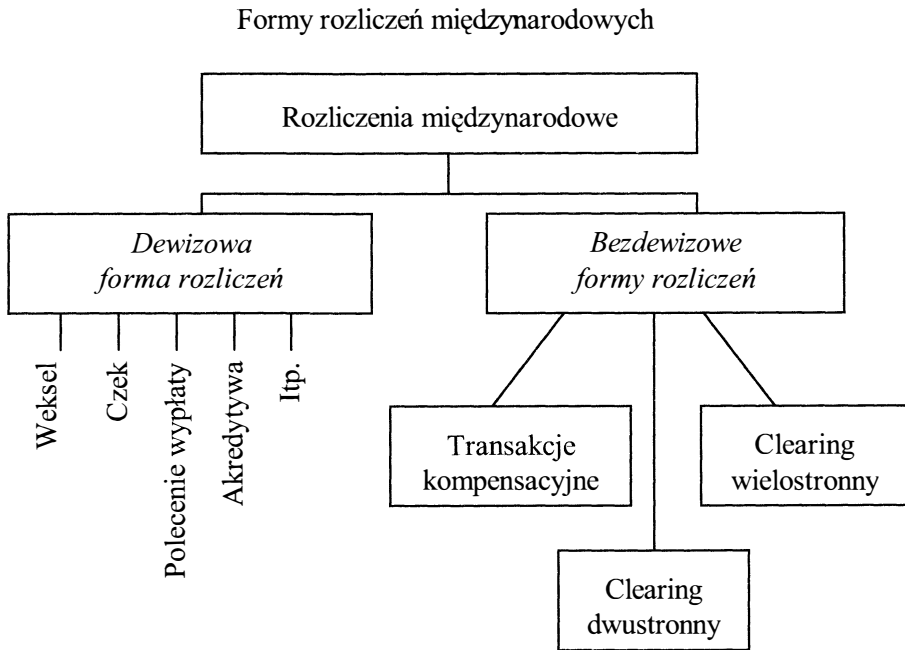
Generalnie rzecz ujmując, możemy wyróżnić dwie podstawowe grupy form rozliczeń międzynarodowych (rys. 10.3.), rozliczenia dewizowe i bezdewizowe. Pierwszą grupę można jeszcze podzielić na:

- nienuwarunkowane
leżnione od spełnienia przez beneficjenta jakichkolwiek warunków (np. polecenia wypłaty, czek);
- uwarunkowane formy zapłaty, które występują, gdy świadczenie jest uzależnione od spełnienia przez beneficjenta określonych warunków (np. inkasa dokumentowe, akredytywy dokumentowe).

Polecenie wypłaty polega na wykonaniu przez bank zlecenia klienta lub banku korespondenta wypłacenia bądź zapisania na rachunek wskazanej osoby, fizycznej lub prawnej, określonej kwoty pieniężnej ze środków wpłaconych bankowi lub w ciężar rachunku zleciennodawcy w banku, bądź zapisanych na rachunek banku wykonawcy przez bank zlecający wypłatę. Polecenia wypłaty mogą być:

- gotówkowe,
- zrealizowane przez doręczenie czeku,
- dokonywane w formie przelewu należności na konto odbiorcy w określonym banku.

Rys. 10.3.

Czek jest dokumentem zawierającym bezwarunkowe polecenie wypłacenia przez bank okazicielowi lub określonej osobie podanej na czeku sumy pieniężnej z rachunku wystawcy.

Inkaso dokumentowe polega na wydaniu określonego przedmiotu przez osobę pośredniczącą (bank) wskazanej przez zleceniodawcę (eksportera) osobie trzeciej (importerowi) po pobraniu od niej określonej kwoty pieniężnej lub po spełnieniu przez nią innego warunku. W międzynarodowych obrotach handlowych przedmiotem inkasa są wymienione w kontrakcie dokumenty reprezentujące towar, które pozwolą importerowi dysponować kupionym towarem.

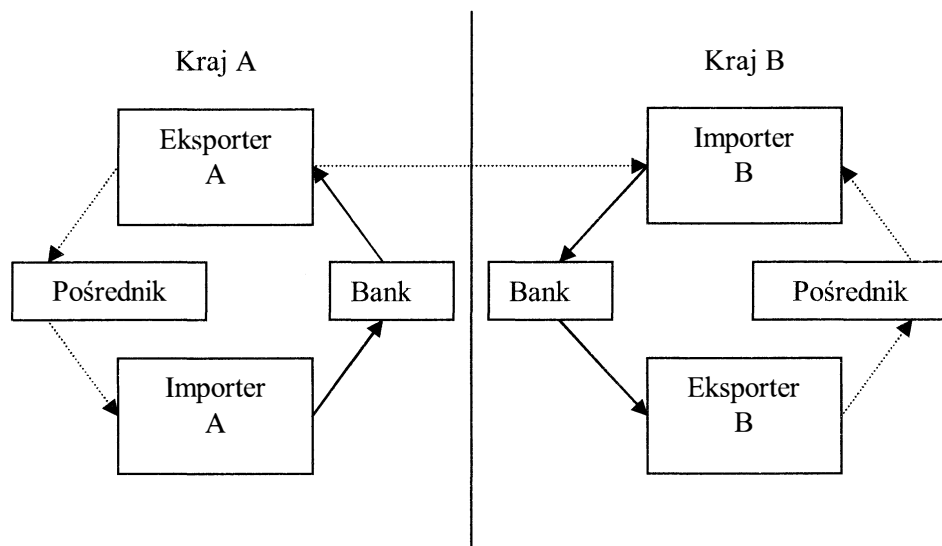
Akredytywa dokumentowa jest to pisemne zobowiązanie banku importera do zapłaty bądź do zabezpieczenia środków finansowych, przeznaczonych na zapłatę, pod warunkiem przedłożenia przez eksportera prawidłowo wypełnionych dokumentów, odpowiadających wymogom akredytywy w terminie jej ważności. Akredytywa stanowi samodzielne zobowiązanie banku działającego na polecenie importera. Mimo iż wynika ona z kontraktu, stanowi stosunek prawny całkowicie niezależny od umowy istniejącej między importerem a eksporterem.

Obok regulowania płatności w dewizach, spotyka się również inny sposób regulowania zagranicznych zobowiązań polegający na wzajemnym kompensowaniu ich z należnościami. Najstarszą formą tych rozliczeń są transakcje kompensa-

cyjne (barterowe). Istotą ich jest wymiana towaru za towar w ten sposób, że wartość dostaw po obu stronach jest identyczna i nie występuje w związku z tym transfer pieniędzy. Taki sposób rozliczania, chociaż bardzo prosty, nie jest jednak zbyt wygodny, gdyż wymaga każdorazowo negocjowania między przedsiębiorstwami wielkości partii, co jest czasochłonne. Z drugiej strony spełniony musi być warunek, iż przedsiębiorstwa oferują sobie wzajemnie atrakcyjne towary.

Rys. 10.4.

Schemat rozbudowanej transakcji kompensacyjnej

Źródło: K.P. Białecki, Operacje handlu zagranicznego, PWE, Warszawa 1997, s. 220.

Częściej stosowanym sposobem prowadzenia wymiany bez użycia dewiz jest tzw. clearing dwustronny. Najprościej rzecz ujmując, jest to szereg rozłożonych w czasie transakcji barterowych. Rozliczeń dokonuje się na podstawie dwustronnych umów między dwoma krajami, dotyczących ich wzajemnych płatności. Umowa taka zawiera: sumę globalnych wzajemnych płatności z tytułu obrotu gospodarczego, okres ważności, walutę rozliczenia oraz sposób postępowania na wypadek wartościowego niezbilansowania wzajemnych obrotów. Problem niezbilansowania obrotów wzajemnych dał impuls dla bardziej rozwiniętej formy rozliczeń bezdewizowych, to jest clearingu wielostronnego. Różni się on od clearingu dwustronnego, że umowę, na podstawie której dokonuje się rozliczeń clearingowych, podpisują więcej niż dwa kraje, a obroty wzajemne nie muszą się bilansować dwustronnie.

Rozliczenia bezdewizowe stosuje się zwłaszcza wtedy, gdy występują ograniczenia w nabywaniu dewiz. Były one szeroko stosowane w pierwszych latach po II wojnie światowej, a ostatnio w latach dziewięćdziesiątych w rozliczeniach między Polską a krajami byłego Związku Radzieckiego. Jednak, ze względu na ich restrykcyjny charakter i uciążliwości techniczne, kraje dążą do wyeliminowania rozliczeń bezdewizowych i przejścia do rozliczeń dewizowych.

Zadania sprawdzające

Zadanie 1

Prawda czy fałsz?

1. *Terms of trade* określa ilość dóbr importowanych, jaką może uzyskać dany kraj w zamian za jednostkę dóbr krajowych.
2. W przypadku rosnącej nadwyżki bilansu płatniczego następuje stopniowa aprecjacja kursu waluty krajowej.
3. Spadek siły nabywczej pieniądza to deprecjacja.
4. Indywidualny kurs walutowy eksportu jest malejącą funkcją rozmiarów eksportu.
5. Akredytywa jest jedną z form wymiany bez użycia dewiz.
6. Przykładem uwarunkowanych form zapłaty jest inkaso.
7. Eksport netto oznacza różnicę pomiędzy eksportem a importem.
8. O zmianach kursów walut rozstrzyga ekonomiczna efektywność.

Zadanie 2

Wskaż prawidłowe odpowiedzi:

1. Kurs walutowy jest to:
 - a. cena waluty zagranicznej wyrażona w walucie krajowej,
 - b. cena waluty jednego kraju wyrażona za pośrednictwem walut wymiennalnych dwóch innych krajów,
 - c. relacja ceny krajowej określonego towaru w stosunku do jego ceny w walucie zagranicznej,
 - d. żadna z odpowiedzi nie jest prawidłowa.
2. Rozliczenia clearingowe polegają na:
 - a. regulacji zobowiązań w pieniądzu krajowym,
 - b. przepływie walut wymiennalnych,
 - c. regulacji zobowiązań w złocie,
 - d. kompensowaniu wzajemnych należności i zobowiązań.

3. Nadwyżka bilansu handlowego prowadzi do:
 - a. wzrostu kursu pieniądza krajowego,
 - b. wzrostu rezerw dewizowych,
 - c. wzrostu ilości pieniądza w obiegu,
 - d. wszystkie odpowiedzi są prawidłowe.

4. W systemie stałych kursów wymiennych występuje niepewność związana:
 - a. z możliwością zmiany kursu oficjalnego przez władze walutowe,
 - b. z napływem kapitału spekulacyjnego,
 - c. ze spadkiem kursu pieniądza krajowego,
 - d. żadna z odpowiedzi nie jest prawidłowa.

Zadanie 3

Uporządkuj poniższe zdania:

1. W przypadku ujemnego salda bilansu handlowego ...
2. Zgodnie z kryterium siły nabywczej wyróżnia się ...
3. Dewaluacja polega na ...
4. Im wyższy deficyt w bilansie handlowym ...
5. Rewaluacja wywiera wpływ na ...
6. W przypadku rosnącej nadwyżki bilansu płatniczego następuje ...
 - a. ... kurs efektywny oraz efektywny realny,
 - b. ... tym wyższy musi być kurs wymienny innych walut,
 - c. ... rozdysponowany produkt krajowy będzie większy od wytworzonego w kraju,
 - d. ... aprecjacja kursu waluty krajowej,
 - e. ... podwyższeniu kursu wymiennego waluty zagranicznej wyrażonego w jednostkach waluty krajowej,
 - f. ... poprawę wskaźnika *terms of trade*.

Zadanie 4

Oblicz korzyści lub straty, jakie odniesie właściciel kapitału, w wysokości 5000 USD po ulokowaniu go w banku polskim, gdy roczna stopa procentowa w banku amerykańskim wynosi 5%, zaś w banku polskim 4,5%.

Zadanie 5

Wykorzystując dane z zadania 4, oblicz korzyści lub straty właściciela kapitału amerykańskiego, w sytuacji gdy nastąpiła deprecjacja złotówki względem dolara o 7%, a po roku kapitał zostaje wycofany wraz z odsetkami. Aktualny kurs walutowy wynosi 3,11 PLN za 1 USD.

Zadanie 6

Firma Kama eksportuje rowery za granicę. Sprzedaż w ciągu roku wynosi 15 000 sztuk, a cena sprzedaży jednej sztuki to 150 euro. Określ, jaki wpływ będzie mieć dewaluacja na opłacalność eksportu, wiedząc, że NBP przeprowadził 10% dewaluację złotówki krajowego względem euro. Aktualny kurs walutowy wynosi 3,95 PLN za 1 EURO.

Odpowiedzi**Zadanie 1**

1 - prawda, 2 - prawda, 3 - prawda, 4 - fałsz, 5 - fałsz, 6 - prawda, 7 - prawda, 8 - prawda.

Zadanie 2

1 - a, 2 - d, 3 - d, 4 - a.

Zadanie 3

1 - c, 2 - a, 3 - e, 4 - b, 5 - f, 6 - d.

Zadanie 4

Korzyści z ulokowania kapitału na 1 rok wynoszą:

1. w banku amerykańskim:

$$5000 (1+0,05) = 5250,$$

2. w banku polskim:

$$5000 (1+0,045) = 5225.$$

Odp.: Lokując w banku polskim, właściciel kapitału straciłby 25 USD.

Zadanie 5

Wartość dolara przed deprecjacją złotówki to 3,11 PLN, zaś wartość dolara po deprecjacji złotówki wynosi: $3,11 \times 1,07 = 3,327$ PLN.

Wówczas korzyści z ulokowania kapitału na 1 rok wynoszą:

1. w banku amerykańskim:

$$5250 \text{ USD, co daje po przeliczeniu na złotówki: } 17466,75 \text{ PLN,}$$

2. w banku polskim:

$$17383, 575 \text{ PLN, co daje po przeliczeniu na dolary } 5225 \text{ USD.}$$

Odp.: Lokując w banku polskim, właściciel kapitału straciłby 83,175 PLN.

Zadanie 6

Przychód przed dewaluacją wynosi:

$$15\,000 \text{ sztuk} \times 150 \text{ euro/szt} = 2\,250\,000 \text{ euro, tj. } 8\,887\,500 \text{ PLN,}$$

$$\text{wartość euro po dewaluacji wynosi } 3,95 \times 1,1 = 4,345.$$

Przychód po dewaluacji wynosi:

$$2\,250\,000 \text{ euro} \times 4,345 = 9\,776\,250 \text{ PLN.}$$

Odp.: Po dewaluacji przychody firmy Kama zwiększyłyby się o 888 750 PLN.